

Vámos Éva

A második generáció

Találkozások két budapesti galériában

2B Galéria, Budapest, 2008. május 9 – június 14.

Manna Galéria, Budapest, 2008. május 7 – május 30.

„Akiknek a legrosszabb jutott örökségül” – ezt a címet adta CLAUDIE CACHARD a második generációról írt tanulmányának, amelyben azoknak a tudattalan képzeteknek helyét és szerepét kutatta, amelyek a második, sőt harmadik nemzedéket is bevonják a Holokauszt tragédiájába, amelyet ők már közvetlenül nem éltek át. Az elhallgatások, a titkok, a hiányzó családtagok – a trauma-feldolgozás nehézségeivel több éve – sokszor éppen budapesti konferenciákon foglalkoznak a legkiválóbb analitikusok és szociológusok. Most e nemzedék képzőművészeit mutatja be két galéria a „Párbeszéd a toleranciáért” program keretében, amelyet Jeruzsálemben MIRIAM BEN DAVID, Budapesten pedig TALYIGÁS KATALIN közösen hozott létre. Amit írtak arról, hogy a második generációhoz tartozók hogyan ismerték meg a családjukat sújtó, elhallgatott Holokauszt-történeteket, és hogyan ébredtek valódi identitásukra, az megegyezik a kiállítás katalógusában szereplő megrendítő vallomásokkal – állapítja meg S.NAGY KATALIN, a 2B Galériában megrendezett kiállítás kurátora.

S. Nagy Katalin: 2005-ben a szekszárdi Biennálén, amelyet Farkas István tiszteletére rendeztünk, szinte a véletlennek köszönhettem, hogy eljutottam Mózes Katalin műtermébe. Ezt nem terveztük előre, de Kovács Albert, a kiállítás rendezője javasolta, hogy nézzük meg a műtermet. A lépcsősor tetején, amely odavezetett, döbbenet álltam meg: olyan festményt láttam, amilyent már régóta kerestem: „Füstt és hamuvá – síremlék Istvánnak és Juditnak.” A mű kifejezte mindazt, ami hónapok óta foglalkoztatott, és tudtam, hogy csak ez kerülhet készülő könyvem, az „Emlékkavicsok. Holokauszt a magyar képzőművészetben” címlapjára. A festmény egyúttal elindította bennem a jelen kiállítás és könyv gondolatát. Mózes Katalin naplósorozatát régi zsidó és keresztény imakönyv lapokra festi és rajzolja. Vallomásának végén ennyit írt: „Nem vagyok hívő, csak zsidó, aki megfosztatott attól a tapasztalattól, hogy milyen úgy zsidónak lenni, ha nincs Auschwitz.”

Vámos Éva: Amikor Claude Lanzman Budapesten járt, beszélgetésünk során arról is szólt, hogy mi segítette őt abban, hogy egyáltalán bátorsága legyen az élethez mindazok után, amit átélt a háborúban. Az ő elve: „Ahoz, hogy a borzalmakkal szembenézzünk, le kell mondanunk a kellemesebb megoldásokról és a kibúvókról.” Hogyan érvényesülhet ez a kiállító művészeknél?

S. Nagy Katalin: Az ilyen, a feszültségekre, a kibeszéletlenségekre érzékeny művek, tematikus kiállítások segíthetnek éppen abban, hogy hiteles, egyéni választ adjanak a társadalomnak. A művészet társadalomtörténet is. Fontos,

Mózes Katalin

Napló I., 2007 olaj, ceruza, imakönyvlap, 17×11,2 cm, fotó: Bakos Ágnes, Tihanyi Bence

Szirtes János

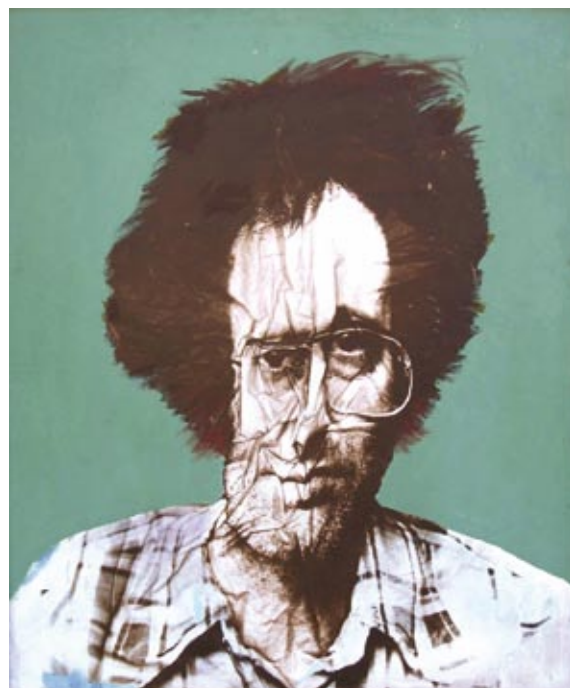
Szégyentitok
testen kés, 2003,
video-kép loop
(végtelenített
videó kép).
fotó: Szirtes János

hogy megkíséreljük feltárni az alkotók és képeik közötti kapcsolatot. Itt a művészek képeikkel és az azt nagyszerűen kiegészítő vallomásokkal szembenéznék a családban sokszor elfojtott gyásszal. Vallanak – végre remélhetően – szabadon választott kulturális, vallási identitásukról. Ma már tudjuk, hogy még a harmadik generáció álmaiban is szerepelnek olyan képek, amelyek nem lehetnek sajátjuk. A szülők, nagyszülők emléanyagából kerülhetek csak be a zsidóüldözést felelevenítő képek. Sok még az ismeretlen a második generáció reflexeit illetően. Sürgetően fontos ezekkel a témákkal foglalkozni napjainkban, amikor megint nyílt és látványos az antiszemitizmus. A képzőművészet verbalitáson kívüli terület – a szavak alkotta hálók másféle világgá szervezik a valóságot, mint a nyelv előtti képzet, képek. Éppen ezért a festészet ikonográfiai részletekkel, emlékeztetéssel megrendítő hatást válthat ki.

A 2B galériában a művészeknek a katalógusban szereplő vallomásai is nagyban segítik az értelmezést, amely lehet erőteljesebben szubjektív, vagy valamely tudományterület felől közelítő. Nem a stílári elemek, hanem a megvalósítás mikéntje a lényeg. Legyen az expresszív, szürrealista, hiperrealista, concept art vagy street art. Az értelmezés mindig attól függ, ahogyan a művész a motívumokat, a vizuális nyelvi elemeket megjeleníti. Lehet az akár Mózes a törvénytáblákkal, az angyali üdvözet, geometrikus alakzatok, vagy a második generáció problémája.

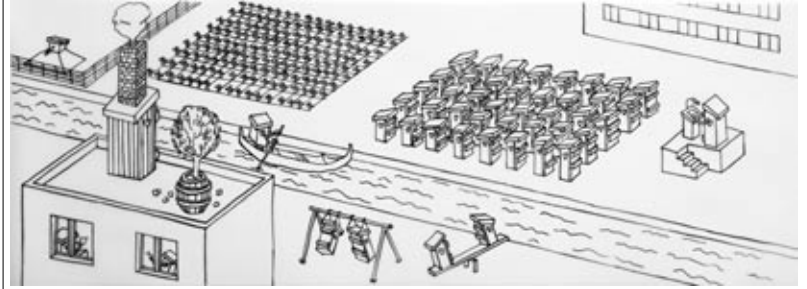
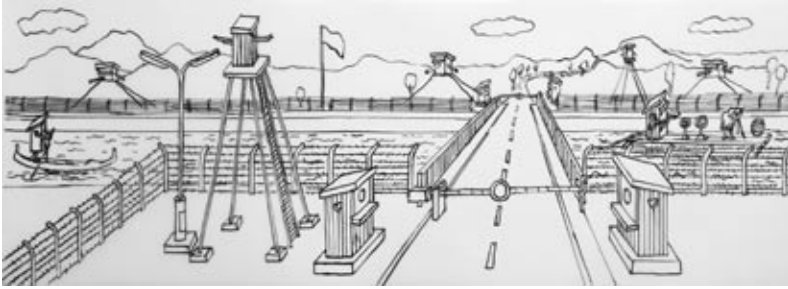
VALKÓ LÁSZLÓ némely festményében, KOVÁCS JOHANNA némely rajzában BÖRÖCZ ANDRÁS némely szobrában tematikusan is reflektál a Holokausztra. A 2B galériában olyan művek láthatóak, ahol áttételesen vannak jelen az identitás problémáira adott válaszok. SZIRTES JÁNOS végtelenített videón vetíti egy arc változásait, megdöbbenését, haragját, megalázottságát – a családi történettel szoros összefüggésben, és annak zárómondatával: „Végül én is képeket festek, de a lakásom, műtermem falain nincsenek képek, üresek a falak.” Más-más eszközökkel nyúlnak az emlékezéshez GELLÉR B. ISTVÁN, RÉVÉSZ LÁSZLÓ LÁSZLÓ, WECHTER ÁKOS és WAECHTER DÉNES művei. Megrendítőek, miként SZABÓ ESZTER ÁGNES „identitásprojektjei” is.

Böröcz András 13 méter hosszú tusrajzán a tőle megszokott iróniával, intellektuális fricskával egy budi „fejlődéstörténetét” követve jut el a technicizált halál társadalmáig. Ez a 14 cm széles rajz akár tóratekeres is lehetne.

Valkó László

Önarcképváriációk II.
1982, vegyestechnika,
70,5×58,5 cm,
fotó: Valkó László

Böröcz András

Budi (részletek), 2008, tus, papír, 14×1290 cm, fotók: Kerekes Zoltán

☛ Többször beszélgettünk Böröcz Andrásal indítatásáról. Kérdéseimre kedvesen válaszolt is, és persze hátrított is. Legutóbb abban maradtunk, hogy először is jó alaposan megnézem a tegerket. Azután elolvastam a katalógusba szánt írását, amelyből kiderül, hogy egyre többet gondol gyerekkorára, a családjukat érintő történetekre, amelyekben újabb és újabb jelentéseket fedez fel. A család zsidó ágának története is fontos számára. Ebben segíti őt édesanyja, néhány éve megírt visszaemlékezése.

☛ **Böröcz László:** A mikrokozmoszban belül jobban átéljük a tragédiákat, minden szenvedés jobban átélhető, ha arról van szó, hogy saját családunkból hiányoznak az értelmetlenül elpusztított közeli rokonaink. Sokkal fogékonyabbá tették Andrást is ezek a történetek. Mindig talál egy motívumot, amellyel azután eljátszat egy történetet. Volt már kéményseprő, vagy akár dinnye is „főhős”, amelyet megismerősített. Különös szimbólumok. Már korábban, Nagy Bálint galériájában is feltűnt egy kiállításon a budi, amely azután átlényegül. Ez a tegercs három példányban készült szitázott technikával – de mindegyiken egyedileg rajzolt részek is vannak.

Révész László László

Ablaksorozat 5., 1977, fotó, vegyes technika, papír, 18×24 cm, fotó: Révész László László

Szabó Eszter Ágnes

Pókember háziasszony kommandó – identitásprojekt, 2003, vászonszatyor hímezés, vászon, 40×35 cm, fotó: Pecsics Mária

☛ Roskó Gábor mítikus figuráival, önkéntes vállalásával jelent meg a kiállításon, ahol családias hangulatban – a művész kiváló gobelin-művész édesanyja Rónai Éva – szerényen állt a háttérben. Tőle tudtam meg, hogy itt, a galéria utcájában, a Kálvin tértől nem messze laktak Roskó Gábor szülei egy olyan bérházban, ahol a többi lakóval egyetértésben és a házmester aktív segítségével zsidó gyerekeket és családokat mentettek meg a pincében. A kiállításon látható Roskó-művet viszont tragikus végkimenetelű történet ihlette.

☛ **Roskó Gábor:** A kép Bruno Schulzról szól: erről a tragikus sorsú galíciai íróról és képzőművészről, akit bár egy ideig védtek, a nyílt utcán lőtt le egy Gestapó-tiszt. Idióta és szurreális történet, amelyből film is készült. Bruno Schulz kevés műve maradt ránk – de azok az írók és a sorsa nagyon megfogtak. Ez a munkám szerepelt már berlini és a budapesti Ludwig Múzeum-beli kiállításon.

☐

„Hirtelen vörös lángoszlop tört fel az ég felé a fekete éjszakában, ellenállhatatlanul tört utat magának. (...) A tűz már nagyságánál fogva is isteni szerepet öltött magára – gigantikus, kiszámíthatatlan, már a látványa is tébolyító. A város káprázatba zuhant.”

☛ Mintha Elie Wiesel sorai ihlették volna a Manna galériában található második generációs izraeli művészek „A Holokauszt árnyékában” címmel megrendezett kiállítását. Batya Brutin izraeli művészettörténész, a kiállítás kurátora felfigyelt arra, hogy mennyire különbözően közelítik meg ugyanezeket a témákat a két országban élő – egyazon nemzedékhez tartozó, egyazon emléktárgyat őrző művészek.

☛ **Batya Brunin:** A kiállítás katalógusának címlapján is szereplő ANAT MASSAD művét tűz-zászlók digitális fényképei alkotják. A zászlókat a művész nyílt téren gyűjtötte fel – tűzszertartás keretében –, a zászlókon Dávid csillag és a művész édesanyjának auschwitzi tetovált száma volt látható. A művész családjának személyes sorsát jelképezi a mű – amelyet ugyancsak vallomás egészít ki arról, hogy a szülőknek sikerült Izraelben, az újjáépítésben beilleszkedniük.

HAIM MAORT is állandóan kísértette apja tábori száma – erről készített fényképet sohasem állította ki, de több festményének, így az itt kiállított Önarckép szülőkkel című szárnyas oltárnak is ez a valódi ihletője. Vannak művészek, akik a Holokauszt fennmaradt ereklyéit a szörnyűségek emlékeztetőiként kezelik. NECHAMA GOLAN *Cím nélküli* művében a náci ideológiát jelképező könyvét műanyagba zárja – és négy nagy szöggel átüti, hogy abból sohasse törhessen elő újra a megsemmisítés ideológiája.

A vonat – a vasúti sínek vagy szerelvények – mint az ismeretlenbe vezető rémületes utazás, rengeteg túlélő vallomásában központi motívum. Ezt folytatják a második generációs művészek például azokon a lágerkapus felvételeken is, ahova NECHAMA GOLAN, a festő most sárga színű héber betűkkel írta fel: „Szeresd felebarátodat!”

Izraelben a második generációs kifejezést olyan szülőknek a második világháború után született gyerekeire értik, akik Európában gettóknak és lágerekben éltek, vagy bujkáltak, menekültek a náci elől, vagy harcoltak a náci ellen partizánként. Általában nem számították ide azoknak gyermekeit, akik még a háború előtt elhagyták Európát, mégis tiszteletben tartottuk műveiket, mert magukat mégis második generációsak tartják. Érdekesek olyan szempontból is, hogy miképp reagáltak szüleik Holokauszt-élményeire. A második generáció természetesen nagyon változatos társadalmi és kulturális hátterű. Változó az is, hogy a túlélők mennyire beszéltek, vagy sem keserves tapasztalataikról. Nava Semel így írt erről *Üvegkalap* című könyvében: „A tudás hiánya nem azt jelenti, hogy a tudás – bármily megfoghatatlan is – ott ne szunnyadna várokozón a bőrben, olyan sejtek formájában, amelyek semmiképpen nem akarnak elegyé olvadni.”

A tervek szerint a két anyagot legközelebb együtt mutatják be Jeruzsálemben.